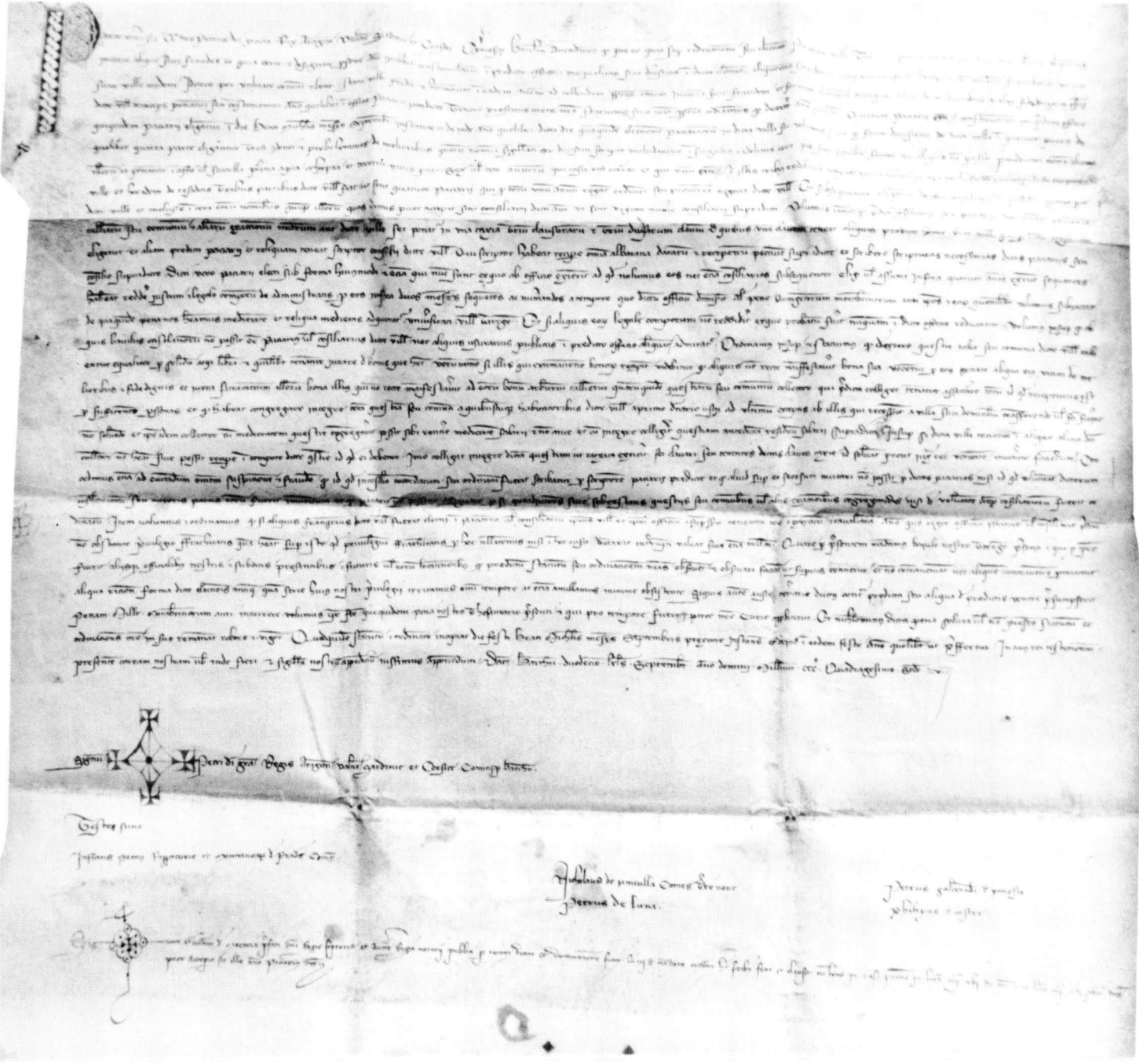


ENTRE LA *UNIVERSITAS*
I EL *CONCILIUM*
GENERALE.
EL CONSELL GENERAL
A TÀRREGA
(1313-1396)¹

*Per Max Turull Rubinat
i Jaume Ribalta Haro*

3



Privilegi del rei Pere III per a la vila de Tàrraga de 21 d'agost de 1342, en què es regulen alguns aspectes del règim municipal. (Arxiu Històric Comarcal de Tàrraga. Fons de pergamins. Fotografia: Albert Pont).

SUMARI

- 38 1. Plantejament
- 2. *Universitas*, municipi i Consell
- 3. L'organització municipal de Tàrraga entre 1242-1396
- 4. «Concilium Generale»
- 5. Conclusió

1. PLANTEJAMENT

Un dels temes més interessants i, a la vegada, més poc estudiats en allò que fa referència al règim municipal, és l'existència, l'origen, la natura i el funcionament del Consell General. En el millor dels casos podem arribar a dir que es tracta de reminiscències d'una antiga i sempre hipotètica assemblea de veïns d'una comunitat. Però això no resol ni el seu origen ni la seva natura jurídica. Per comprendre l'existència d'aquests òrgans —que amb aquesta terminologia no apareixen a la documentació de Tàrraga fins entrat el segle XIV— cal retrocedir als orígens del municipi. Caldrà qüestionar-se si el Consell General és un òrgan nou que apareix a la baixa edat mitjana, o bé és l'herència de l'etapa anterior. I finalment, el paper que podia ocupar en l'entramat polític i institucional del municipi de Tàrraga al final de la baixa edat mitjana.

2. UNIVERSITAS, MUNICIPI I CONSELL

Partint de la diferència entre municipi i ciutat², haurem de convenir que factors de caràcter social, econòmic i polític van afavorir l'existència, a partir del segle XI, aproximadament, de nuclis de població amb un nivell de cohesió interna³ suficient per a què emergís una institució política capaç de satisfer les necessitats comunes de la col·lectivitat. Però els diferents elements de cohesió social, sent imprescindibles, van ser insuficients per construir la figura jurídica del municipi. El municipi medieval, doncs, serà quelcom més que un simple conglomerat de persones. L'aparició dels primers municipis està vinculada a la consideració d'una comunitat humana com una *universitas*. La comunitat deixaria de ser un conglomerat d'individus, per deixar pas a l'existència d'una persona jurídica. Aquesta seria l'expressió unitària d'aquells individus desorganitzats; tindria una voluntat pròpia no identificada necessàriament a la de tots i cadascun dels seus membres. La persona jurídica, la *universitas*, té, per tant, una voluntat pròpia a la qual s'hi arribaria per mitjà de la unanimitat dels membres que la integren. Els membres d'una *universitas* n'eren en virtut d'un acte de juramentació. No es pertanyia a una *universitas* pel fet de radicar una persona i els seus béns en un territori determinat (el d'una ciutat, en aquest cas), sinó que el territori, més que suposar un límit, en aquest moment només era el suport físic o material sobre el qual reposava la *universitas*. Només eren membres de la *universitas* aquells individus, que havien jurat fidelitat i solidaritat amb els altres. L'acte del jurament obligava, tàcitament, a requerir l'acord de tots els conjurats, o sigui de tots els membres de la *universitas*. A finals del segle XII i començaments del segle XIII, els monarques van concedir, sense que no sempre ens consti que ho feien satisfent una reivindicació de cada comunitat, règims d'organització basats en la conjuració de tots els membres. Eren aquelles primeres confraries de Girona i Cervera de l'any 1182⁴. Però davant de la necessitat de cercar l'acord de tots els conjurats per a prendre acords, aquestes confraries o consolats no van aconseguir desenvolupar-se. En una societat econòmicament, política i social cada vegada més complexa, la contradicció d'interessos entre els majors i els menors va obstaculitzar reiteradament aconseguir aquella unanimitat exigida des de les confraternitats, conjuracions o consolats⁵. Aquests mateixos règims contenien la seva pròpia negació interna. Aquells conglomerats d'individus es manifestaren incapaços d'expressar una veu única que fos la voluntat d'una unitat superior, que no fos la dels individus, sinó la de la comunitat. La unanimitat, no aconseguida, impedia l'existència d'una expressió assumida per tots els membres conjurats. La *universitas*, en definitiva, era impossible d'assolir-se. Tan sols hi havia una multitud insuficientment organitzada amb interessos diferents. Per tant, quan la unanimitat de criteris era impossible per la contradicció dels interessos socials dels membres de la comunitat, va ser precís d'arbitrar nous mitjans que permetessin a la multitud conjurada, d'expressar la seva voluntat. El Consell, o la Paeria, van ser la manifestació institucional a partir de la qual la persona jurídica instrumentalitzava les seves capacitats, limitades, a Catalunya, per la sobirania del titular de la «*summa potestas*», que era el rei⁶. Els sistemes d'elecció de càrrecs⁷ i la planta del Consell suposen, entre d'altres coses, la solució tècnica que es va adoptar en cada moment per superar el fracassat criteri de la

unanimitat a l'hora de prendre decisions en aquella *universitas*. Es tractava, per tant, de renunciar a la unanimitat de tots els conjurats, i garantir el govern, l'administració i la representació de la ciutat-municipi a través de criteris majoritaris, que van tenir manifestacions formals diferents en cada cas particular. La construcció teòrica del municipi com una realitat social i també institucional, va ser possible gràcies a l'utilatge dogmàtic-jurídic que començava a proporcionar la recepció del dret comú i que, a Catalunya, va començar a manifestar-se a finals del segle XII⁸.

3. L'ORGANITZACIÓ MUNICIPAL DE TÀRREGA ENTRE 1242-1396.

La primera referència documental que ens permet parlar d'*universitas* en el sentit abans exposat és de l'any 1242⁹. Aquella nota indica que caldria escollir quatre individus per administrar el referent a l'aigua, però no especifica qui ni com es farà l'elecció d'aquells «quator viri». A mitjan segle XIII, a la llum i sota la influència de la recepció del Dret Comú¹⁰, es feia la transició de la comunitat de veïns a la persona jurídica de la *universitas*, que ara es reconeixia i que s'expressava políticament —de forma provisional— a través d'un òrgan que, com a mínim, havia aconseguit un acord per triar els quatre magistrats municipals —encara que desconeixem com i per qui eren escollits—.

Aquella configuració incipient, segurament sota el fluxe socio-econòmic del segle XIII, va anar augmentant les seves competències i activitats: l'any 1294, i és prou simptomàtic, es regulava l'elecció dels prohoms taxadors —aquells que havien de valorar les propietats del veïnat targari—¹¹.

Els primers paers, que no la institució de la Paeria¹², apareixen documentats per primera vegada l'any 1289¹³. Però la primera referència inequívoca, per bé que imperfecta, d'un sistema electoral dels càrrecs és de l'any 1294¹⁴, respecte de la tria, per part de batlle i paers, de tres prohoms per cadascuna de les tres mans per tal de què tots nou taxessin i valoressin els béns dels vilatans i evitar-ne així la corrupció existent en la manifestació de les propietats.

L'any 1302, per tal de regular aspectes referents al bestiar de la vila, els paers fan una ordinació amb el consentiment de la major part dels homes de la vila¹⁵ i l'any 1313, confirmant el privilegi de 1294, no serien ja els paers i el batlle els qui triarien els prohoms taxadors, sinó el Consell General, que n'elegiria quatre de cada mà¹⁶. Aquesta referència al criteri majoritari —que aquí s'aplicava només al cas d'una elecció concreta— és fàcil que fos trasposable —fent, per la nostra part, un salt metodològic gens ferm i una mica arriscat per manca de documentació— a la major part de circumstàncies electorals i quan calgués prendre decisions. No s'assenyalava res sobre el «quorum» ni la mena de majoria necessaris, però —de fet— se n'estava resolent la incapacitat d'arribar a acords entre la majoria dels membres de la universitat o dels òrgans que emanaven d'ella.

Aquells quatre prohoms esmentats de 1242, passarien, però, i a partir d'un moment sense determinar, a anomenar-se paers: la qual cosa no indica pas, i en contra d'una creença estesa però gens fonamentada, que la forma de govern municipal anomenada Paeria sigui «institucionalment» diferenciable d'altres formes de govern municipal d'altra denominació.

Si bé fins ara hem pogut veure que les primeres notícies d'una planta municipal i d'un sistema electoral complexos són imprecises —fins i tot, targarinament boiròses—, la referència més clara de la planta i l'estructura municipal és la que coneixem pel privilegi concedit per Jaume II el 10 d'agost de 1313¹⁷. En aquest document, però, no es pretén pas crear una estructura de govern municipal, sinó que únicament es modifica i esmena alguns punts de l'organització d'un Consell que ja funcionava i era vigent. Abans de 1313 existia un Consell configurat per paers i consellers, figura aquesta darrera l'aparició de la qual no podríem documentar sinó a partir d'ara. De tota manera, continuem sense saber del cert quants paers i consellers formaven aquell Consell¹⁸, ni tampoc com s'elegirien aquests magistrats. El 1313 els paers eren elegits com de costum, amb la qual cosa sembla indicar-se que abans d'aquesta data el sistema de les tres mans ja funcionava per elegir els càrrecs de govern, i no només els prohoms taxadors de béns.

Per tant, des d'abans de 1313 i fins 1342, l'organització municipal targarina estava presidida pel batlle reial i integrada per tres paers i trenta consellers procedents de les tres mans. Entre els seus actes de govern destaca especialment l'elecció dels prohoms taxadors; però aquest Consell de paers, assistits per consellers, actuava envoltat d'un Consell General les atribucions exactes del qual ens són desconegudes.

La reforma més substancial de l'organització municipal a Tàrraga o, si voleu, la constatació més indubtable d'un règim municipal plenament organitzat i amb un nivell de complexitat institucional considerable va produir-se el 1342.

El rei Pere III va concedir, des de Barcelona, el 21 d'agost de 1342¹⁹ el privilegi més ampli i global dels que regulen algun aspecte del règim municipal. S'abandonava el criteri de representació social en benefici d'un d'elecció per circumscripcions territorials. Per a evitar el frau i els enganys que es produïen entre les «mans», de cada un dels quatre quarts o barris²⁰ es proposarien tres prohoms candidats dels quals un accediria al càrrec de paer, i deu prohoms més dels quals cinc esdevindrien consellers, essent cada any quatre paers i vint consellers per a tota la vila. Mentre que l'elecció de paers i consellers entre els candidats es resolvia pel sistema de l'atzar dels rodolins de cera en un cossi d'aigua, la selecció i proclamació dels candidats no es resolvia en el privilegi de 1342. No es fixava cap mitjà per proposar, si més no quan s'encetava el nou sistema, els tres i cinc prohoms que optaven als càrrecs de paer i consellers respectivament: cooptació dels cessants? assemblea dels prohoms de cada quarter? elecció o nomenament de compromissaris electors?

La tendència a l'oligarquia, que a Tàrraga ja hem resseguit en una altra ocasió²¹, era patent no només per les pressions, emmascarades de bones intencions aduint la capacitat dels candidats, d'eliminar qualsevol obstacle a la reelecció dels càrrecs, sinó també en alguna notícia segons la qual obrers, menestrals i altres grups socials reivindicaven l'aplicació del privilegi reial de 1342, no observat pel grup que dominava el govern municipal en allò que afectava la manera d'elegir els càrrecs²². La planta fixada el 1342 va ser sotmesa a algunes modificacions que expressen com es va anar adaptant a la realitat social de Tàrraga, i també a les pressions de l'oligarquia ciutadana²³. D'altra banda i per motius força diferents, va haver-hi d'altres modificacions: el 1360 es canviava el dia d'elecció, que passava de Sant Miquel a l'endemà del dia de la Pasqua de Resurrecció, ja que el mes de setembre la població estava ocupada en la verema i el safrà, i a més calia pagar les rendes dels censals i els violaris que s'havien venut²⁴; i el mateix any, i a causa de les mortalitats passades, es van reestructurar les demarcacions i els quatre quarts van quedar reduïts en dos²⁵.

Si el 1342 van ser les tensions socials i les relacions polítiques les que van empènyer els canvis en l'organització del Consell, a finals de segle XIV la crisi demogràfica produïda per les mortalitats havia disminuït el nombre de veïns aptes per a ocupar càrrecs de govern. Amb el regnat de Martí l'Humà Tàrraga va passar a dependre jurisdiccionalment del Consell barceloní, que havia comprat la vila al rei i n'esdevenia senyor. L'11 de febrer de 1396 els consellers de Barcelona dictaven unes normes que modificaven la planta del règim municipal²⁶. El criteri d'elecció era mixte, ja que es combinava la representació per circumscripcions territorials, i també la representació social de les «mans». A cadascun dels quatre quarts es proposaven cinc prohoms candidats dels que un seria paer, i sis més dels que tres serien consellers, escollits per l'atzar amb el mètode dels rodolins de cera, de manera que el Consell ordinari estava integrat per quatre paers i dotze consellers. S'havien augmentat els candidats per accedir a paer, i s'havia rebaixat el nombre de consellers electes. Aquest Consell escollit segons el sistema de 1342, elegiria set persones de cada mà, totes les quals, conjuntament amb paers i consellers, integrarien un Consell General format per 37 persones. La reestructuració promoguda pels consellers barcelonins, mantenia en essència l'estructura vigent fins aleshores, i regulava de forma precisa i clara la composició i l'elecció del Consell General.

4. «*CONCILIUM GENERALE*»

L'existència i la regulació d'un Consell General a la Paeria de Tàrraga és un fet important que en d'altres localitats no sempre pot documentar-se amb tanta claredat. El Consell General, amb aquest

o amb un altre nom, en un principi era la instància natural en la que es prenen les decisions que afectaven la universitat, i en ell hi intervenien tots els veïns de la vila, que eren els membres que integraven aquella *universitas*. Per tant, l'excepcional és l'aparició de consells, o consells restringits, que pretenen superar, com hem dit, la dificultat de prendre decisions per unanimitat en una assemblea multitudinària. Paral·lelament al Consell ordinari es mantenia la pràctica de reunir la totalitat dels membres de la *universitas*, malgrat que l'òrgan operatiu i efectiu era el Consell restringit. No hem de pensar, d'altra banda, que el Consell General existeix des de què es configurà la *universitas*. El Consell General, en tant que institució, apareix a la documentació de Tàrraga al segle XIV. Aquest òrgan manifesta la cristallització de la pràctica d'implicar tots els membres de la *universitas* en els afers que pertocaven a tots²⁷. Però al mateix temps que aquesta nova institució recull aquella vella pràctica, aviat es desvirtua el seu significat. D'una banda perquè caldria abandonar (i la pròpia existència del Consell ordinari n'era la prova més clara), el criteri d'unanimitat en benefici del de majoria o «sanioritat»²⁸; i d'altra, perquè es va limitar l'assistència i la participació en les sessions del Consell General.

Durant el segle XIV, l'existència, l'assistència, les competències i l'estructura del Consell General van institucionalitzar-se i regular-se per mitjà de provisions reials. Però el més important, i és el que volem posar de relleu ara, és que el Consell General va deixar d'aplegar tots els veïns per constituir-se en un òrgan totalment restringit, amb la qual cosa es va desvirtuar el seu sentit original.

Els fogatges de la segona meitat de segle XIV, passada la primera onada pestilent, atorguen a Tàrraga uns 200 focs²⁹. Si tenim en compte que a Cervera, per exemple, els compromissaris per elegir càrrecs ja eren 200, i que alguns documents notariais testifiquen reunions amb 470 assistents³⁰, podem pensar que el potencial demogràfic de Tàrraga feia, encara, practicable la reunió d'una assemblea de tots els veïns. La primera referència documental al Consell General de Tàrraga és de l'any 1313, quan aquell escollia els 12 prohoms que taxaven i avaluaven els béns mobles i immobles dels veïns de Tàrraga³¹. Però això no vol dir que reunions multitudinàries que apleguessin tots els membres de la *universitas* no s'efectuessin abans. El 1302, per exemple, els paers dictaven unes ordinacions del bestiar amb el consentiment de la major part dels habitants de Tàrraga³². Per tant, tot sembla indicar que aquells càrrecs —cònsols o paers— que s'escollien durant el segle XIII per dirigir els afers de la universitat, actuaven comptant amb el suport i l'opinió dels membres de la *universitas*, reunió que després es convertiria en Consell General. Aquesta participació de tota la universitat en els afers de la vila quedava totalment explícita en un document de 1356, quan s'assenyalava que era tota la universitat, o la major part, reunida en Consell General, la que havia d'autoritzar les donacions de béns de la pròpia universitat superiors als cent sous³³. Aquest Consell General, que decidia, ja no només per unanimitat, sinó per majoria, era convocat a l'església major pel batlle³⁴.

La reforma i desvirtualització definitiva del Consell General va produir-se amb un privilegi reial de 6 d'octubre de 1369³⁵. A partir d'aquest moment va deixar d'integrar tots els membres de la universitat per convertir-se en un òrgan restringit i d'accés limitat, com a apèndix del Consell ordinari. La convocatòria i l'assistència d'un gran nombre de gent —es parla de tres-cents i quatre-cents—, revertia en la pèrdua d'operativitat: es tractaven temes que no estaven previstos, es produïen aldarulls i destorbs que dificultaven la discussió i l'aprovació d'ordinacions. Per resoldre aquests problemes Pere III proveïa la reducció del Consell General, de manera que els 4 paers i 20 consellers elegits com era costum³⁶ i integrants del Consell ordinari, triarien 30 prohoms, deu de cadascuna de les tres «mans», que, tots plegats, formarien un Consell General de 54 persones. L'assistència, que era obligatòria per als seus membres electes, estava vetada a la resta dels veïns.

Per tant, tenim constància certa que a Tàrraga fins 1369 va continuar reunint-se tota la universitat per prendre acords que afectaven de forma especial tota la comunitat. Només és a partir d'aquest any, cap a finals de segle XIV, que s'ha perdut no només la unanimitat dels veïns —perduda ja feia temps, però—, sinó la possibilitat d'incidir directament en les decisions municipals. Aquest fenomen coincideix amb la primera vegada, a Tàrraga, que trobem una referència, aplicada al Consell General, sobre el criteri de la major i més sana part, que podia regir en aquell Consell General a l'hora de prendre els acords. El Consell General, de ser la congregació de tota la *universitas* sota una nova aparença insti-

tucional, va convertir-se en un òrgan assessor i complementari al Consell ordinari, i en un instrument de domini polític per part de l'oligarquia urbana en el govern municipal³⁷. Per tant, des de 1369 el govern municipal estava format per un Consell ordinari integrat per paers i consellers elegits per «quarters»³⁸, i un Consell General reduït amb paers, consellers i prohoms que provenien, aquests últims, de les tres «mans». En endavant, les modificacions de la planta municipal afectarien ja els dos nivells.

Després d'aquella transformació de 1369, el primer canvi documentat del Consell General va córrer paral·lel amb el que els consellers de Barcelona, de qui depenia la vila de Tàrrrega des de 1396, van introduir en tota la planta municipal. Al mateix temps que reduïen el nombre de consellers —que passava de vint a dotze—, a causa de les mortalitats que disminuïen el nombre de candidats aptes, es restringia el de prohoms que integraven el Consell General, que passava de trenta a vint-i-u, escollits igualment proporcionalment entre les «mans» pels paers i consellers. El General, doncs, el 1396 quedava restringit a 37 persones: els quatre paers, dotze consellers i vint-i-un prohoms³⁹.

5. CONCLUSIÓ

L'organització institucional del municipi a base de paers i consellers que integraven el Consell ordinari, i el Consell General amb un número determinat de prohoms, va perdurar tota l'edat mitjana, amb alguns canvis puntuals que només afectaven el nombre de membres de cada nivell, i el sistema d'elecció. Que el Consell General estigui integrat per 27 o 54 persones, pel nostre propòsit actual no té major importància que evidenciar el seu caràcter restringit i la utilització política a què va donar peu la seva desvirtuació. El Consell General no era la reminiscència d'una assemblea de veïns, sinó la reconversió amb una carcassa institucional nova i recent de la consagració de tota la *universitas*. En el moment que la reunió de tota la *universitas* va institucionalitzar-se a través del Consell General, va començar la seva desvirtuació definitiva. Hi va ajudar el fet que, efectivament, tot i renunciant-se a la unanimitat, la reunió dels veïns acostumava a ser caòtica. I també hi deuria ajudar l'interès que tenia l'oligarquia urbana, que ja controlava la Paeria a través dels sistemes d'elecció de càrrecs, de dominar aquell nou Consell General obert a tots els veïns fins 1369.

Primer foli del Llibre de Consells de la Paeria de Tàrrrega (1 de maig de 1300). (Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega. Fotografia: Albert Pont).



NOTES

1. Volem manifestar el nostre agraïment a Gener Gonzalvo, Director de l'AHCT, per les facilitats oferides a l'hora de disposar de la documentació. El present treball forma part d'un projecte d'investigació més ampli en el qual pretenem d'estudiar els orígens de la *universitas* i la seva transformació en institucions de govern municipal a la baixa edat mitjana: una primera mostra d'aquest projecte podrà veure's a Max TURULL RUBINAT i Jaume RIBALTA HARO: «'De voluntate universitatis». Sistemes d'elecció i planta municipal en la Paeria de Tàrraga (1242-1473)» (en premsa). Citem per la documentació original consultada que, per limitacions d'espai, no reproduïm. Poden veure's extractes i traduccions dels textos originals al català a Lluís SARRET, Pvre.: *Privilegis de Tàrraga* (Tàrraga, 1930; existeix edició anastàtica de 1982).
2. Aquilino IGLESIAS FERREIRÓS: «Concejo y ciudades en Cataluña (alta edad media)», dins del *II. Congreso de Estudios Medievales. Concejos y Ciudades en la Edad Media Hispánica* (Fundación Sánchez Albornoz), León. 1989 (actes del congrés en premsa). Pel tema de la *universitas*, vid. Pierre MICHAUD-QUANTIN: *Universitas. Expressions du mouvement communal dans le moyen-âge latin* (París, 1970).
3. Un repertori historiogràfic ampli i un estat de la qüestió pot trobar-se, entre d'altres, a: BATLLE GALLART, Carme i BUSQUETA RIU, Joan J.: «Bibliografía (1980-1988) sobre ciutats i viles de la Corona d'Aragó a la Baixa Edat Mitjana», in *Acta Historica et archaeologica mediaevalia* 9 (Barcelona, 1988); BATLLE GALLART, Carme: *Història de Catalunya, III*. (Barcelona, 1988); SALRACH, Josep M.: «Balance crítico y perspectivas de la producción historiográfica sobre historia medieval catalano-balear en la década 1975-1986», *Studia Historica. H.ª Medieval VI* (Salamanca, 1988), 95-139; RIERA MELIS, Antoni: «Concejos y Ciudades en Cataluña (Baja Edad Media)» a *II Congreso de Estudios Medievales. Concejos y Ciudades en la Edad Media Hispánica* (León, 1989; actes del congrés en premsa).
4. El privilegi de la Confraria de Cervera ha estat publicat per DURAN I SANPERE, Agustí: «El segell municipal de Cervera», *Estudis Universitaris Catalans X* (Barcelona, 1917-1918), 183-193; i per POZO CHACON, Pedro del: «Primeros privilegios concedidos a Cervera», *Miscel.lània Cerverina I* (Cervera, 1983); per l'estudi, Max TURULL RUBINAT: *Oligarquia, fiscalitat i organització municipal (Cervera 1182-1415)* (en premsa).
5. Respecte de Perpinyà pot veure's José María FONT RIUS: *Orígenes del régimen municipal en Cataluña* (citem per l'edició a part del CSIC, Madrid, 1946), 357, i nota 807. Per a Lleida, Rafael GRAS I D'ESTEVA: *Història de la Paeria* (però el títol original va ser *La Pahería de Lérida. Organización municipal 1149-1707*); reedició i traducció (*Lleida, 1988*), 57 i ss; i per Cervera, Max TURULL RUBINAT: *Oligarquia, fiscalitat i organització municipal (Cervera, 1202-1430)* (en premsa).
6. Per a una primera aproximació vid. Aquilino IGLESIA FERREIRÓS: «La Constitució de 1283», a *L'Avenç* 74 (Barcelona, 1984), 44-50; el mateix tema, tractat a fons, pel mateix autor a *La creación del Derecho. Una historia del Derecho español. Lecciones* (Barcelona, 1988), II, 368-423; Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS: «El renacimiento del poder legislativo y la Corona de Aragón (s. XII-XV)», a *Renaissance du pouvoir législatif et genese de l'état* (Montpellier, 1988), 165-177.
7. Jaume RIBALTA I HARO i Max TURULL I RUBINAT: *Alguns aspectes del règim municipal de Tàrraga i Cervera al segle XIV* (Publicacions del Grup de Recerques de les Terres de Ponent), Tàrraga, 1987.
8. Sobre els primers símptomes de la recepció a Catalunya veure Aquilino IGLESIA FERREIRÓS: «¿El primer testimonio de la recepción del derecho romano en Cataluña?», *Revista Jurídica de Cataluña*, LXXVII, núm. 2, abril-juny, Barcelona 1978, 277-311. I una visió ràpida d'aquest fenomen a Catalunya, a José María FONT RIUS: «La recepción del derecho romano en la península ibérica durante la edad media», *Recueil de memoires et travaux publiés par la Société du Droit et....*, Montpellier, 1967, 85-104.
9. «Ad regendam villam consilio proborum hominum et curie et baiuli nostri et ponendos bannos et ordinationem aquarum, annuatim eligantur quator viri qui in officio isto jurent et sint dum nobis placuerit» (José María FONT RIUS: «Costumbres de Tàrraga» *AHDE XXIII* (Madrid, 1953), 429-443. Ara a *Estudis sobre els drets locals...* 195-205. També FONT *Orígens...* 377).
10. Precisament els Costums de Tàrraga aprovats per Jaume I l'any 1242 reconeixien, en el seu ordre de prelación de fonts, el paper de dret supletori al Dret romà ([24] «Ubi autem supradicte consuetudines non potuerint abundare, curia causas terminet secundum scriptos Usaticos Barchinone et illis non sufficientibus, secundum legem goticam et illa non suficientes secundum leges romanas» FONT «Costumbres de Tàrraga», 443).
11. ACA Reg. Can. 97, f. 190 (segons SARRET *Privilegis...*; en canvi, FONT RIUS *Orígens...* 446, ens remet al foli 150 del mateix registre).
12. SEGARRA MALLA afirma, com és natural sense documentar-ho, que la Paeria de Tàrraga va crear-se en virtut d'un privilegi de 20 d'agost de 1263, quan Jaume I concedeix als còsols la potestat de nomenar paers. El mateix autor considera que el Consell particular estava integrat per entre 12 i 14 consellers, i el Consell General per 30 consellers i 40 paers (Aquestes notícies que no hem pogut verificar documentalment, són difícils de creure: ni és normal que el nombre de consellers fos indefinit, ni tampoc que existissin quaranta paers; suposem que l'autor es referia a 4 paers i no 40 com apareix imprès; Josep

- Maria SEGARRA I MALLA: *Història de Tàrrrega amb els seus costums i tradicions. I. Segles XI-XVI*. Tàrrrega, 1984, 33, 67).
13. El 1289 Alfons II s'adreçava als paers i al batlle de Tàrrrega per a què obliguessin tothom a la vila a contribuir en les despeses de la universitat (AHCT, Llibre dels Privilegis III, 2v). I el 1292 són de nou els paers de Tàrrrega els qui s'adrecen al monarca per l'incompliment d'alguns veïns d'unes disposicions aprovades per Jaume I (ACA Reg. Can. 91, f. 124. SARRET *Privilegis...* 33). FONT fixa els paers consolidats el 1294, quan actuaven juntament amb un batlle del rei (FONT *Orígens...* 333).
 14. Vid. nota 11.
 15. AHCT Llibre dels Privilegis II, 129r-130v, 1302.
 16. AHCT Llibre dels Privilegis II, 54r-55r.
 17. AHCT Bossa I, núm. 41.
 18. SEGARRA MALLA, seguint el primer volum de consells conservat (AHCT Llibre Consells, I), de 1300, indica que la Paeria la conformaven paers i 30 consellers (SEGARRA *Història...* I, 57-58). El mateix autor afirma que un privilegi de Jaume II de 10 de maig de 1308 regulava l'elecció de paers, seguint un ús antic, en nombre de 7 per a cada mà (SEGARRA *Història...* I, 67), la qual cosa hauria canviat en virtut d'un altre privilegi de 6 de setembre del mateix any. El 1308 el Consell General hauria triat quatre paers, dos mostassafs i vuitanta prohoms (SEGARRA *Història...* I, 67-68). De ser certes aquestes notícies no documentades, tot fa pensar que un canvi substancial del règim municipal s'efectuaria amb un privilegi desconegut de 6 de setembre de 1308. Abans d'aquesta data sembla que hi havia 30 consellers (1301) i 21 paers, set per cada mà (maig 1308); després d'aquella data els paers són quatre i probablement el criteri d'elecció era la circumscripció territorial del quarter. En aquest context de confusió, el privilegi —i aquest sí que és conegut— de 10 d'agost de 1313, torna a utilitzar el sistema d'elecció per «mans». Però un document de 1319 dóna el nom de tres paers (AHCT pergami de 1319 febrer 10; bossa III, núm. 43), la qual cosa és bastant versemblant amb l'elecció per «mans» que hem indicat.
 19. AHCT Llibre dels Privilegis III, 54r; pergamins, bossa I, núm. 38 (SARRET *Privilegis...* 154-156) 1342.
 20. A diferència de Cervera, a Tàrrrega els quarters estaven perfectament delimitats indicant quins carrers formaven part de cada quarter (AHCT Llibre de Consells, III, 100r). Atenent a l'església on es congregava la gent de cada part per a procedir anualment a l'elecció dels càrrecs, els quarters eren els següents: Sant Antoni, Casa de Santes Creus, Capella de Miquel d'Ardèvol i l'Església Major (AHCT Llibre de Privilegis III, 57v.; Vid. nota 25).
 21. Vid. nota 7.
 22. El 1351 obrers i menestrals sol·licitaven al monarca que se seguís utilitzant el privilegi de 1342 que regulava les eleccions per quarters. El rei així ho ordenava i donava instruccions oportunes al seu batlle (AHCT Llibre dels Privilegis III, 58r. SARRET *Privilegis...* 189; SEGARRA *Història...* I, 153-154).
 23. El 1343 es reduïa el termini de reelecció de quatre a dos anys (AHCT 1346 setembre 28 (conté referència a 1343 maig 11), Llibre dels Privilegis, III, 55v; pergamins bossa II, núm. 139); i el 1346 podien ser consellers els paers de l'any immediatament anterior, i paers els consellers havent passat un any (AHCT 1346 setembre 28, Llibre de Privilegis, III, 55v; pergamins bossa II, núm. 139).
 24. AHCT Llibre dels Privilegis III, 57r. SARRET *Privilegis...* 224; 1360.
 25. AHCT Llibre dels Privilegis III, 57v. SARRET *Privilegis...* 223; 1360.
 26. AHCT Pergamins, bossa I, núm. 45. SARRET *Privilegis...* 354-356; 1396.
 27. Un plantejament al tema del consens i la unanimitat en el context de la recepció del «*Ius commune*», pot veure's a Antonio MARONGIU: «Il principio della partecipazione e del consenso *quod omnes tangit ab omnibus approbari debet* nel XIV secolo», in *Dottrine e istituzioni politiche medievali e moderne* (Milano, 1979), 257-279; i més específicament, del mateix autor: «Il principio della partecipazione e del consenso all'Università», a *Il diritto comune e la tradizione giuridica europea. Atti del convegno di studi in onore di Giuseppe Ermini* (Perugia, 1980), 143-151.
 28. A Tàrrrega veurem que també s'invoca la «*maior et sanior pars*» per a integrar el Consell General el 1369. Però mentre a la Cort s'esmentava la major i més sana part, en alguns municipis, com Cervera («*habitatores ville predictae universitatem ville ipsius facientes et representantes ut sanior ac potior pars ipsius universitate et singularium de eadem*», AHCC Fons Notarial, Jaume Ferrer, Llibres 1359-1360, 21r), només es fa esment a la més sana i més potent part, amb la qual cosa desapareix el qualificatiu de quantitat, i es reitera el de qualitat. Alguns historiadors del dret s'han preocupat per desvetllar el sentit i l'aplicació d'aquest formulisme. «La major i més sana part» és un precepte que conté dos elements difícilment equiparables. D'una banda hi ha un criteri quantitatiu, i d'altra hi ha una valoració qualitativa. Un primer plantejament del tema a Aquilino IGLESIA FERREIRÓS: *La creación del Derecho. Una historia del derecho español. Lecciones II* (Barcelona, 1988, 372-374).
 29. José IGLESIES FORT: «El fogatge de 1365-1370. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV», *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, XXXIV, 11 (Barcelona, 1962) 249-356

(i en separata 1-110); Josep IGLESIES: «El poblament de Catalunya durant els segles XIV-XV» a *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (Sardenya, 1957), 247-270; Josep Maria PONS GURI: «Un fogatge desconegut de l'any 1358» *BRABLB XXX* (Barcelona, 1963-1964); publicat per Pròsper de BOFARULL a *CODOIN IX* (Barcelona, 1856), i posteriorment a *CARAVYC II*, p. 55-134.

RI: «Un fogatge desconegut de l'any 1358» *BRABLB XXX* (Barcelona, 1936-1964); publicat per Pròsper de BOFARULL a *CODOIN XI* (Barcelona, 1856), i posteriorment a *CARAVYC II*, p. 55-134.

30. TURULL *Oligarquia, fiscalitat i organització municipal...* (en premsa); de la versió de la tesi, pàg. 524-534. El document original pot veure's a l'AHCC Fons Notarial, Jaume Ferrer, censals i vendes 1354, 15r-20v.
31. AHCT Llibre dels Privilegis II, 54r; *Quod super questiis et tallis eligerentur XII probi homines videlicet quatuor de maioribus, quatuor de mediocribus, quatuor de minoribus*. «Jacobus dei gratia Rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice Comesque Barchinone ac Sance Romane ecclesie vexillarius admiratus et capitaneus generalis ffideli suo baiulo Tarrege presenti vel qui pro tempore fuerit salutem et graciam. Pro parte hominum popularium et mediocrum ville Tarrege fuit coram nobis gravi conquestione monstratum quod licet nos ad instanciam et supplicacionem universitatis dicte ville olim mandavissemus et ordinavissemus quod eligerentur certe // persone tam de minoribus mediocribus quam maioribus dicte ville que dividerent et tatxarent tallias questias cenas et comunia et alias exacciones regales et vicinalis quas imponi seu fieri contingeret in dicta villa bene et legaliter per solidum atque libram a tamen ut intelleximus aliqui paciarii et quidam alii de maioribus dicti loci mandatis nostris predictis minime obtemperando tallias questias cenas et alias exacciones regales et vicinales tatxant et dividunt pro libito voluntatis se ipsos et alios quos volunt alleviando reliquos plus debito honerando in dictorum hominum popularium et mediocrum grave preiudicium et iacturam. Quare volentes nostrorum subditorum indempnitates in more solito precavere super predictis sic duximus providendum ac etiam ordinandum quod in dicto loco per concilium generale ipsius loci seu maiorem partem ipsius elegantur duodecim probi homines videlicet de manu maiorum quatuor et de manu media alii quatuor et totidem de minori qui prestito corporaliter iuramento quod bone et legaliter se gerant et habeant in predictis extimando honores et possessiones domos et alia bona hominum universitatis dicte ville pro ipsis honoribus et possessionibus et aliis bonis quibuscumque tatxent in predictis questiis talliis cenis ac aliis comunibus regalibus et vicinalibus predictos habitatores per solidum atque libram infra duos menses postquam electi fuerint ad premissa propterea vobis dicimus et mandamus // firmiter iniungentes quantum predictam nostram provisionem et ordinationem inviolabiliter observando quam tenore presencium sub pena quinquaginta morabatorum nostro erario aplicandorum ab universis et singulis hominibus seu habitatoribus dicte ville precipimus observi incontinenti post octo dies a recepcione presencium continue numerandos vocato ut moris ex in dicto loco concilio generali de voluntate et ordinatione dicti concilii seu maioris partis eiusdem faciatis eligi duodecim de probis hominibus dicte ville scilicet quatuor de maioribus et alios quatuor de mediocribus et totidem de minoribus qui prestito per eos sacramento quod bene et legaliter se gerant et habeant in predictis extimando possessiones honores domos et alia bona dictorum hominum infra duos menses postquam electi fuerint tatxent et dividant tallias questias cenas et comunia et alias exacciones regales et vicinales que facte fuerunt a quinque annis citra et que solute non sunt et que in posterum fieri contingerit per solidum atque libram iuxta ordinationem nostram predictam compellendo habitatores dicte ville et quemlibet eorum ad dandum et solvendum id quid contingat eos solvere pro premissis iuxta tatxacionem dictorum duodecim proborum virorum ut premititur electorum. Datum in villa de Orta (VII° kalendas) augusti anno domini millesimo CCC° terdecimo».
32. AHCT Llibre dels Privilegis II, 129r. Ref. a SARRET *Privilegis...* 40; «*Quod bestiare minutum non teneatur in termino de Tarrega*». Jacobus (...) Cum ab ordinationem que extiterat facta apud Tarregam per paciarios eiusdem loci consensu maioris partis hominum ipsius loci interveniente de non tenendo bestiare minutum in ipsa villa nec eius termino (...) Datum Ilerde VI° idus aprilis anno domini millesimo CCC° secundo».
33. AHCT Llibre dels Privilegis III, 13v. SARRET *Privilegis...* 200; 1356: «Petrus (...) dicimus et mandamus quatenus a modo nullam donacionem relaxationem seu graciam alicui de pecunia ad dictam universitatem pertinente faciatis si tamen intervenierit iusta causa donandi vel remitendi habeat fieri cum consilio et assensu totius universitatis vel maioris partis eiusdem in consilio generali congregate. (...) Datum Perpiniiani XII° die septembris anno a nativitate domini millesimo CCC° L° sexto».
34. Si més no en la sessió ordinària de 27 d'abril de 1369, en la que es discutien negocis comuns que afectaven la universitat, encara el Consell General romania obert i el seu acord va traslladar-se com a privilegi. (AHCT Llibre dels Privilegis III, 80r. SARRET *Privilegis...* 261-262); 1369: «Hoc est translatum bene et fideliter facta undecimo die junii anno a nativitate domini M°.CCC°.LX° non sumptum aquodam statuto sive ordinatione in consilio generali ville Tarrege facta scripta in libro paciare dicte ville tenor cuius sequitur sub hac forma (...) habitadors de la damunt dita vila de Tarregua la maior partida ajustats en la esglesia mayor de la vila de Tarrega a manament del dit baile feyt ab veu de crida (...) en lo qual loch la universitat de la dita vila es acostumada dajustar per negocis comuns de la dita universitat ordenaren i stabliren per si i per tots los altres de la desus dita vila presens i sdevenidors per deffensio i salvetat de la dita vila (...) Que fuerunt acta XXVII° die aprilis anno a nativitate domini M°.CCC°.LX°. nono (...)».
35. AHCT Llibre dels Privilegis III, 116r. SARRET *Privilegis...* 270-271; 1369: «Nos Petrus (...) quod in villa ipsa Tarrege dum in causa per tractandis negociis universitatem ipsius concernentibus generale consilium celebratur ad ipsum conveniunt uni-

versi et singuli per libito voluntatis ita quod quandoque in ipso intersunt trecente aut quadringente persone et quod dum tractatur de dictis negociis tractatus ipsi tam tumultuose et tam inpetuose aguntur quod dimissis ipsis tractatibus minime intenditur ad id per quo dictum consilium fuerat evocatum se quod peius est contingit quod ipsi tractatus in seditionem convertuntur et bricham. (...) quod celebrationem dicti consilii faciant quinquaginta quatuor persone ex tribus manibus seu conditionibus dicte ville hoc est de manu maiori mediocri et minori eligende per modum inferius designatum scilicet quod quatuor paciarii et viginti consiliarii (quoque) annis singulis eliguntur in dicta villa in festo resurrectionis dominice vel in crastino intra duos aut tres dies postquam ipsi quatuor paciarii et viginti consiliarii electi fuerint in forma hactenus assueta prestito per eos ad santa dei evangelia iuramento in posse scriptoris paciarie dicte ville de bene fideliter et legaliter se habendo in eleccione huiusmodi facienda ab bonum publicum et salubre regimine dicte ville omni affectione deposita eligant triginta personas de gremio universitatis eiusdem de hiis quas magis aptas et sufficientiores et maturitate ac gravitate vigentes noverint iuxta constientias earumdem scilicet decem de manu maiori et decem de manu mediocri et decem de manu minori. (...) Et dicte quinquaginta quatuor persone vel ipsarum maior et (est) sanior pars ex quo omnes fuerint evocati possint tractare et ordinare facere et expedire ea omnia et singula que antea in generali consilio fiebant (...). Datum Valentie sexta die octobris anno a nativitate domini millesimo CCC^o LX^o nono Regnique nostri tricesimo quarto (...).

36. S'està referint a l'ordenació de l'elecció de càrrecs disposada l'any 1342: AHCT Llibre dels Privilegis III, 54r; pergamins, bossa I, núm. 38 (SARRET *Privilegis...* extracte traduït al català, 154-156) 1342: «Pateat universis. Quod Nos Petrus (...) Tenore presentis carte nostre statuimus sive etiam perpetuo ordinamus quod decetero anno quolibet quatuor paciarii tamen constituatur in predicto officio quiquidem paciarii eligantur in die Beati Michelis mensis septembris instantis et deinde anno quolibet dicta die quamquidem eleccionem paciariorum in dicta villa sic volumus fieri quod facta divisione de dicta villa in quatuor partes de qualibet quarta parte eligantur tres idonei et probi homines de melioribus quorum nomina sigillatim seu divisim scripta includantur in singulis redolinis cere que sint equalis forme ut aliquis non possit premeditari nomen alicuius illorum et ponantur in ciffa vel scutella plena aqua cohopta et vocetur unus puer sex vel octo annorum qui casu eis occurrat et qui unum tamen de illis tribus redolinis accipiat et cuius nomen in cera inclusum dictus puer acceperit sit illo anno paciarius dicte ville et hoc idem de residuis tribus partibus dicte ville fiat ut sint quatuor paciarii qui per totum unum annum regant ordinent seu procurent negocia dicte ville. Et subsequenter eligantur decem consiliarii in qualibet quarta parte dicte ville et inclusis in cera eorum nominibus quinque illorum quos dictus puer acceperit sint consiliarii dicti anni ut sint viginti numero consiliarii supradicti. (...) dicti vero paciarii electi sub fora huiusmodi et etiam qui nunc sunt ex quo ab officio exierint ad quod nolumus eos nec etiam consiliarios subsequenter eligi vel assumi infra quatuor annos ex tunc sequentes (...) Datum Barchinone duodecimo kalendas septembris anno domini millesimo CCC^o quadragesimo secundo (...).
37. Vid. TURULL et RIBALTA «De voluntate universitatis» (en premsa).
38. També Francesc EIXIMENIS (1330-1409) es fa ressò d'aquesta manera de partir les viles i ciutats dins la seva teoria urbanística formulada al llarg del «Dotzè del Crestià», i en especial al capítol CX: «QUINA FORMA DEU HAVER CIUTAT BELLA E BE EDIFICADA: ...per consegüent la ciutat aquella hauria quatre quartons principals, ço es, quatre parts; e cascuna part poria haver plaça gran e bella, e en cascuna part poria estar qualche notable gent especial...» (EIXIMENIS *Dotzè...* CX). Però la partició d'EIXIMENIS no es deuria referir a la pràctica electiva o política, sinó al seu interès racionalitzador que pretenia organitzar òptimament l'espai urbà. Probablement cal entendre les quatre parts en una ciutat ideal de forma rectangular on tots els quarts foren regulars i iguals. La partició en barris també té un contingut social ja que aquell mateix autor indica els serveis mínims que han de contemplar (Vid. VILA, Soledad: *La Ciudad de Eiximenis. Un proyecto teórico de urbanismo en el siglo XIV* València, 1984). A Barcelona la ciutat estava administrativament dividida en quatre parts o quarts (el del Mar, el de Framenors, el del Pi, i el de Sant Pere o de la Celada), i en set parròquies a finals del segle XIV, però les eleccions dels càrrecs de govern municipal no tenien en compte aquesta partició, sinó que utilitzaven el criteri social a partir de les «mans» (Francesc CARRERAS CANDI: *Geografía General de Catalunya. Ciudad de Barcelona I* (Barcelona s/d). També ho recull VINYOLES *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, 43. Sobre la partició social de l'espai, una primera introducció, sumària, a Max TURULL RUBINAT: «Estructura urbana i comportaments polítics diferenciats en les poblacions medievals (Cervera 1332-1333)», *Miscel·lània Cerverina III* (Cervera, 1985), 29-54.
39. AHCT Pergamins, bossa I, núm. 45. Ref. a SARRET *Privilegis...* 354-356; 1396: «Nos en Johan Serra, Macia Castello doctor en lleys, Arnau Burgues, P. Dusay e Jacme Marcet, consellers l'any present de la ciutat de Barchinona. Atenents per part de vosaltres amats nostres pahers e prohombres de la vila de Tarrega (...). E com vosaltres lo dit nombre bonament no puats ara haver ni trobar en la dita vila ten be per raho de la mortalitat (...) per la qual mortalitat los habitants de la dita vila maiorment aptes a consell se son molt disminuïts (...) Volem e ordenam e a vosaltres e a la universitat de la dita vila atorgam que d'aquí avant cascun any lendema de la dita festa en lo quel la eleccio del dit Consell particular se fa es acostuma a fer en la dita vila axi com en cascun quarter eren eletes X persones de les quals fets V consellers, ne sien ara elegits cascun any solament VI en cascun quarter, los noms dels quals en scrit sien mesos en sengles redolins de cera e en un baçi ab aigua segons la dita forma acostumada, e los primers tres que exiran en cascun dels dits IIII quarts solament sien consellers cascun any de la dita vila en axi que sien XII en nombre. En no res menys que axi com a cascun any en lo die següent se elegien

XXX persones per lo dit consell particular les quals ensemps ab los IIII pahers e XX consellers feyen consell general que eren entre tots LIIII que ara solament sien elegits a consell general en la forma acostumada XXI, ço es VII de ma maior, e VII de ma mijana e VII de ma menor e que axi con solien esser LIIII en consell general, sien ara solament XXXVII en nombre los quals XXXVII façen consell general de la dita vila en la forma e manera quel fahien los dits LIIII. (...) Dada en Barchinona a XI dies de febrer del any de la nativitat de nostre senyor M.CCC.XC.VI».